

Dr. habil Tóth Tibor – Farkas Péter

Az Egyház társadalmi tanítása a legfrissebb enciklikák tükrében

Kulcsszavak: egyház társadalmi tanítása, szociális enciklikák, perszonalitás, szolidaritás, szubszidiaritás, közjó, történelmi egyházak szociális szerepvállalása

I. Bevezetés

A történelmi egyházak több mint egy évszázada nyilatkoznak meg a fontosabb társadalmi kérdésekben. Ezek nemcsak a híveknek, hanem minden jóakarátú emberek kívánnak társadalmi eligazítást adni. A legtöbb körlevél a szociális kérdések és a családok érdekében fogalmazza meg a tanító hivatal álláspontját.

Az egyház társadalmi tanítása szerteágazó tudomány, mely a társadalmi jelenségeket és törvényszerűségeket – felhasználva a természetes ész fényével vizsgálódó e világi társadalomtudományok eredményeit és értékeit – a kinyilatkoztatás fényében vizsgálja.

A hazai szociális szakmában tevékenykedők számára szeretnénk áttekintést nyújtani a társadalmi tanítás kérdéseiről, elsősorban Ferenc pápa körlevelei alapján. Reméljük, hogy ezzel segíthetjük felelősségteljes munkájukat!

II. A keresztény társadalmi tanítás történetéből

A történelmi egyházak minden fontos kérdésben megszólaltak az évszázadok során, de kifejezetten társadalmi vonatkozásban 130 éve jelennek meg csak a körlevelek.

A katolikus társadalmi tanítás kidolgozása az 1891-ben kiadott Rerum novarum kezdetű enciklikával indult meg.

A szabad verseny kapitalizmus vadhajtásai nyomán a XIX. századi Európában új gazdagság és új nyomor támadt, a közöttük formálódó feszültség feloldására pedig számos kísérlet született – a szepelgő filantrópiától a szocialista (kommunista) mozgalmak osztályharcos, keresztényietlen radikalizmusáig.

A Rerum novarum alap gondolata, hogy a modern idők legfontosabb kérdése a munkáskérdés. A pápa a tőke és a munka egymásra utaltságának tényéből, a természetjog és a társadalmi igazságosság elvéből kiindulva abban látja a megoldást, hogy a társadalom eltérő helyzetű tagjainak méltányos egyetértésre kell jutniuk a becsületes munka és a méltányos bér dolgában.

1931-ben a gazdasági világválság idején, a Rerum novarum kiadásának 40. évfordulóján, XI. Pius pápa újabb társadalmi körlevelet adott közre: a Quadragesimo anno kezdetű; akkor, amikor a liberális kapitalizmus csődje, a nemzeti szocializmus szociális demagógiája és a bolsevizmus brutalitása egyaránt feladta a leckét a keresztény társadalombölcseletnek. Az enciklika szerint a munka és a tőke, a munka és a tulajdon szembenállása mögött a tulajdon egyszerre egyéni és közösségi jellegének természetjogi elve áll, amely kizárja a gátlástalan individualizmust és az agresszív kollektívizmust, mint rossz szélsőségeket. A modern nyugati társadalomban XI. Pius szerint a földreform és a tőkejuttatás, a kollektív szerződések rendszere, a munkáltatói önkorlátozás és a hatékony munkás-érdekvédelem eszközeivel lehet társadalmi békét teremteni.

A következőkben a társadalmi tanításnak csak két fontosabb csomópontját vázoljuk, s külön fejezetben térünk ki a jelenlegi pápa megnyilatkozásaira.

A számos pápai fontos megnyilatkozásból kiemeljük a II. Vatikáni zsinat Gaudium et spes kezdetű konstitúcióját, amely 1965-ben VI. Pál pápa kézjegyével került nyilvánosságra. E világszerte nagy figyelmet kiváltott dokumentum az emberi személy méltóságának elvéből bontakoztatja ki a keresztény társadalmi tanítás rendszerét, a szocializmus és a liberalizmus eszméi mögött álló különféle ateizmusokat kárhóztatva azért, hogy a világban igazságtalanság és egyenlőt-

lenség van, amely az egyének, a családok, a nemzetek és az egész emberiség életét egyaránt megkeseríti. Ez a dokumentum kimondja, hogy az egyháznak nem csupán joga és kötelessége hozzászólni a világ, a társadalom dolgaihoz, hanem azt is, hogy mikor ezt teszi, nem sérti a világ jogos autonómiáját, de nem is valamilyen ideológiát, zárt eszmerendszert hirdet, hanem egyetemes emberi értékeket óv, és a hit belső moralitása alapján mond véleményt a világot érdeklő megoldatlan, nyitott kérdésekről és konfliktusokról.

1991-ben II. János Pál közreadta a Centesimus annus kezdetű enciklikáját, amely Rerum novarum centenárium alkalmából került a nyilvánosság elé. E dokumentum röviden áttekinti az apostol elődök tanítását, magát a társadalmi tanítást pedig az új evangelizáció formájának és eszközének mondja. II. János Pál itt vet számot először a szocializmus csödjével, a totalitarizmus kudarcával, de a liberalizmus és a fogyasztói társadalom materialista / ateista egoizmusának veszedelmére is figyelmeztet. Bizonyossá lett, hogy a szabadság és az igazságosság dilemmája hamis szembeállításon alapul: a keresztény hit által kínált morális megújulás és a megértés, a szociális piacgazdaság, a társadalmi demokratizmus és a világméretű szolidaritás együtt lehetnek megalapozójává világunk kiegyensúlyozott, az emberi méltóságot alapozó fejlődésének. Így válhat valóra a keresztény küldetésnek az az alapelve is, amit a pápa úgy mond: az ember az egyház útja.

(Megjegyezzük, hogy a II. János Pál 26 éves pápasága alatt még számos fontos megnyilatkozást tett, akárcsak utóda XVI. Benedek is, de ezekre lehetőség hiányában nem térünk ki.)

III. A társadalmi tanítás rendszere és alapelvei

Az egyházak társadalmi tanítása a társadalmi jelenségeket és a törvényszerűségeket vizsgálja a kinyilatkoztatás fényében. Legfontosabb forrásai a következők:

1. Szentírás
2. A szenthagyomány
3. Az egyházak hivatalos tanítása
4. A pápai enciklikák és a megnyilatkozások
5. Teológusok és a társadalomtudományok művelőinek tanítása

Az egyház társadalmi tanítása nem harmadik út a liberális kapitalizmus és a marxista kollektívizmus kö-

zött, és nem ideológia, hanem az emberi lét – mind a társadalomban, mind nemzetközi síkon tapasztalható – bonyolult összefüggéseinek szoros vizsgálatából leszűrt eredmények pontos megfogalmazása a hit és az egyházi hagyomány fényében (II. János Pál Sollicitudo rei socialis körlevele 41. pontja alapján)

A perszonalista szemléletű szociáletika az etikai alapértékek és alapelvek megalapozásánál az emberi személyből indul ki. Az isten kép másaként és a Krisztusi megváltás révén elnyert fogadott fiúságból eredően, a személy méltóságából vezeti be alapértékeit és alapelveit.

A perszonalitásból levezetett négy alapvető érték: az igazság, a szabadság, az igazságosság és a szeretet. A perszonalitásból levezetett további alapelvek a szolidaritás, a szubszidiaritás és a közjó.

„A társadalmi tanítás alapértékeit és alapelveit egységes mivoltukban, összefüggésükben és egymáshoz kapcsolódásukban kell szemlélni.” Az értékek „megkívánják az alapelvek alkalmazását” és „az értékeknek megfelelő etikus magatartásformákat”. (ETTK 197.)

Perszonalitás:

A „személyiségelv” mindenekelőtt azt jelenti, hogy a társadalomnak és az intézményrendszerének rendeltetése és célja a személy, és nem fordítva.

Az ember nem önmagáért van, és önmagában nem tud teljessé válni. A személyt, akit a kereszténység szabadnak autonómnak hirdet, egyúttal társas lénynek is tartja, olyannak, aki saját teljességét és boldogságát csak mások teljesebbé és boldogabbá tétele útján képes elnyerni.

Az emberi méltóságot csak közösségekben lehet megvalósítani és megőrizni, szemben egyfelől az individualizmussal, az önzéssel és az emberek elmagányosodásával, másfelől a kollektívizmussal, az egyéni és kisebbségi jogok feláldozásával, a többség vagy a hatalom érdekében.

„A személy tisztelete, az emberi méltóság ki jár minden embernek bármennyire elesett réteghez tartozzon is függetlenül attól, hogy az elesettség forrása a fizikai erő fogyatkozása, nagy a gazdasági és politikai hatalomnélküliség, a hajléktalanság, vagy éppen az illetőnek erkölcsi fogyatékosága és bűnei. Az egyház kiáll a kiteszteltakért, a sehova nem tartozókért, sikkra száll minden diszkrimináció ellen az esélyegyenlőség előmozdítása érdekében” (MKPK Igazságosabb és testvériesebb világot körlevele 24.)

A szolidaritás:

A szolidaritás a társadalomban megnyilvánuló olyan jóakarát, törekvés, amely minden ember javára irányul. A szolidaritás az ember létalapja. A szolidaritás: - feltételekhez nem kötött felelősségvállalás a rászoruló emberekért, - a társadalmi problémát észrevételének és a konkrét segítségnek a gyakorlata, - elsősorban nem egyéni jótékonykodás (noha az is), hanem az önállósodásra, a problémát saját erőből való megoldására való képessé tétel, ez önállósítás; továbbá - a társadalmi hátrányokat szenvedők segítségét és felelősségét biztosító intézmények és szervezeti le... megteremtése és - olyan társadalmi rend és politika követése, amely minden állampolgáráról gondoskodik, és megkülönböztetett figyelmet fordít a hátrányos helyzetűekre (Oswald von Nell-Breuning Baugesetze der Gesellschaft: Solidarität und Subsidiarität, Herder, Freiburg, 1990).

A szubszidiaritás

Ahogy XII. Pius Pápa megállapította: „Civitas propter cives, non cives propter civitatem” („A társadalom van az egyénért, nem az egyén a társadalomért”). A szubszidiaritás elve a szociális ellátásban azt jelenti, hogy amit az egyes ember vagy a család megvalósíthat, azt nem veheti el tőle a közösség, illetve, amire egy kisebb közösség (például egy család vagy egy önkormányzat) alkalmas, azt nem sajátíthatja ki a maga számára semmilyen magasabb szervezetszintű rendszer, így az állam sem.

Az elnevezés latin subsidium (= segítség, támasz, tartalék, menedék) szóból származik, tehát lényegében a kisegítés elve.

A szubszidiaritás alapelvét az egyházon belül először XII. Pius Pápa Quadragesimo anno kezdetű enciklikája fogalmazta meg (1931), amikor a világon egyeduralomra és elnyomásra épülő rendszerek (fasizmus és kommunizmus) jöttek létre. A pápa ezzel az írással jelezte, hogy a diktatúrák tartsák tiszteletben a kisebb közösségek önállóságát és jogait. Napjaink globalizálódó világában pedig ezen elv biztosíthatja a lokalitás és regionalitás védelmét. Az Európai Unióban kiemelt szerepe van a regionális politikának. A politika létalapját az egyes országok és régiók közötti jelentős fejlettségbeli különbségek indokolják.

A közjó:

A közjó az erkölcsi jó társadalmi, közösségi dimenziója. A közjó definícióját XXIII. János pápa a következőképpen adta meg: „... magában foglalja a társadalmi élet azon feltételeinek az összességét, melyek révén az egyének teljesebben és akadálytalanul képesek tökéletesedésük felé haladni” (Mater et magistra 65).

A közösség és az egyén viszonya sajátos dinamikát hordoz. A közösségnek az érdeke (java) megelőzi az egyén érdekét (javát), ha azonos értékről van szó. Különböző értékek esetén a közösségnek és az egyénnek a viszonylatában a személy elsőbbséget élvez a közösséggel szemben. A személy méltósága fölötté áll mindennek, jogai és kötelezettségei egyetemese és sérthetetlenek (Gaudium et spes 26 alapján).

Az egyház társadalmi tanítása szerint a politika „okos fáradozás a közjó érdekében” (Laborem exercens 205).

A közjó három lényeges elemet foglal magába:

- először is feltételezi a személyi tiszteletét,
- másodsorban a közjó követeli a helyes társadalmi rendet és a szervezetek kibontakozását,
- és végül a közjó magában foglalja a békét, vagyis az igazságos rend állandóságát és biztonságát.

Az emberi méltósághoz hozzátartozik a közjó előremozdítása. Mindenkinek kötelessége azon dolgozni, hogy létrehozza és fenntartsa azokat az intézményeket, melyek a legjobban szolgálják az emberi életfeltételeket.

Az igazság:

„Valamennyi társadalmi értékek szerves része az emberi személy méltóságának, és a személy hiteles fejlődését szolgálja; ezek – a dolog lényege szerint – a következők: az igazság, a szabadság, az igazságosság és a szeretet” (Gaudium et spes 26).

Társadalometikai értelemben az igazság az Isten által adott törvényeket jelenti, amelyek alapvető erkölcsi értékeket védenek. Egyszerűen azt mondhatjuk tehát, hogy azok járnak az igazság útján, akik megtartják Isten parancsait (X parancsolat). Tisztelik szüleiket, nem ölnek, nem törnek házasságot, nem lopnak, nem hazudnak, nem kívánják más feleségét, vagyonát (MTörv 5, 16-20).

Az igazság Szent Tamás szerint „nem más, mint az értelem Istentől belénk oltott világossága” (Summa Theologiae I-1).

Az ember el kell legyen kötelezve, hogy folyamatosan az igazságra irányuljon, tisztelje és felelősen tanúságot tegyen róla. A társadalmi viszonyok az igazságban érésnek sajátos jelentéstartalma van, emberek közösségi együttélésre ugyanis akkor rendezett, termékeny és akkor felel meg személyi méltóságoknak, ha az igazságon alapul.

Az egyház társadalmi tanítása a személyiséglételemből vezeti le az igazság értékét. Az igazság pedig alapja a szabadság és az igazságosság értékeinek.

A szabadság:

Sokak számára a szabadság az ember lényegét kifejező legfontosabb érték.

„A szabadság (függetlenség másnak a kényszerítő önkényétől), amennyiben általános törvény szerint bármely más szabadsággal együtt fennállhat; ez a fent

említett egyetlen eredeti, minden embert ember volta miatt megillető jog.” (Immanuel Kant: Az örök béke. Szépirodalmi Kiadó, 2008)

A szabadság jelentheti a választást saját sorsunk formálásában, a kényszermentességet a szükségletek kielégítésében, vagy a másik ember szabadságának tiszteletben tartását.

Beszélhetünk egyéni, társadalmi és gazdasági szabadságról.

A szabadság mint társadalompolitikai érték elismerésének feltétele az egyenlőség követelményének elismerése is.

Az igazság és az igazságosság a szabadság igazi fokmérője. A szabadság nem azt jelenti, hogy bármit szabad megtenni. Szabadság csak a jóra irányulhat, mert csak abban rejlik a boldogság. Célja tehát a jó. (Liber tatis conscientia 68; Joseph Ratzinger, 1986).

E gondolatmenet szerint az élet szabadságban, aki kényszermentesen teheti a jót. (Jónak azt tekinthetjük, ami az ember testi-lelki felemelkedését, kibontakozását szolgálja.) A személyes szabadság helyes gyakorlása jól körvonalazott feltételeket követel meg a gazdasági és társadalmi rendben, a jogrendben, a politikai és kulturális rendszerben. A szabadságot és az emberi méltóságot az igazságtalanságtól való megszabadulás mozdítja elő.

A másik ember szabadsága, ami szabadságunk is. A nemzetekre és az egyéni emberekre is vonatkozik ez. A szabadság megkorlátai vannak: az én szabadságom nem sértheti mások szabadságát, nem veheti el mások esélyeit arra, hogy ők is boldoguljanak és felemelkedjenek a közjótól biztosított méltányosságukhoz, ami feltétlenül megilleti őket.

Társadalmi és szociális igazságosság:

Az igazságosság Aquinói Szent Tamás fogalmazásában: „Mindenkinek add meg, amivel tartozol, és ne vedd el, ami nem a tiéd!” (Summa Theologiae, II. 58). Az igazságosság lehet egy személy tulajdonsága és lehet szociális állapot. Szociális igazságon azt az átfogó igazságot értik, amely a közjóra irányuló harmonikusan strukturált társadalomszerkezetből következik.

A keresztény társadalometika a szegények védelméből indul ki, a szegények iránti elköteleződés értelmében törekszik a szociális igazságosságra.

Egyén és közösség egymásra van utalva. Csak, ha az egyén közreműködésével hozzájárul a közjóhoz, biztosítható részére az egyéniség kifejtésére kedvező társadalmi környezet. A szociális igazságosság épp

azzal válik az emberi szolidaritás kötelékévé, hogy az értelmes természetnek megfelelő emberiség eszméjének irányítása mellett a közösség és az egyén jogát egymással összehangolva hozza.

Az igazságosság fajtái:

- osztó igazságosság – megadni mindenkinek az ő illetőt;
- csereigazságosság – szerződési és csere feltételek tisztességes volta;
- részvételi igazságosság – a közjó alakításában való aktív részvétel;
- eljárási igazságosság – a joggyakorlat és a jogérvényesülés tisztessége.

A legátfogóbban az igazságosság témakörét John Rawls fogalmazta meg (Az igazságosság elmélete, 1971). Eszerint:

- Minden embernek kijár az egyenlő szabadság, amíg ezzel más szabadságát nem veszélyezteti.
- Ha mégis elkerülhetetlen az egyenlőtlenség, ez az aránytalanság csak a legrosszabbak javára szolgálhat, feltéve, hogy a társadalmi dinamika senkit sem rögzít valamilyen elő a megszabott szerepben.

Az igazságosság és a szeretet nem zárják ki egymást, sőt, csakis szoros összetartozásunkban biztosítják az emberi társadalom fennmaradását és kibontakozását. Kölcsönösen kiegészítik egymást egymásnak éltetői és támaszai.

VI. Pál pápa úgy fogalmazott: „A ma igazságossága a tegnapi szeretete, a ma szeretete a holnap igazságossága” (Evangelium nuntiandi).

A szociális szeretet

A szeretet az egész társadalom legmagasabb rendű egyetemes kritériuma. A szeretet feltételezi az igazságosságot, egyszersmind meghaladja azt, mert az igazságosság „a szeretetben találja meg a maga teljességét” (XXIII. János: Pacem in terris 5).

A szeretetnek nemcsak az egyéni cselekvés szintjén kell megmutatkoznia, hanem teljes mélységükben és belső szerkezetükben meg kell újítani a társadalom szerveződéseit és jogrendjét. A társadalmi szeretet a közjó teljeskörű támogatása. Olyan társadalomszerkezet és társadalomszervezet létrehozására irányul, ahol az embertárs nem kényszerül nyomorban élni. A szeretet a legmagasabb rendű és legnemesebb társadalmi kapcsolati forma, melynek a nemzetközi kapcsolatokat is át kell hatnia. Csak olyan emberiség örülhet valódi és tartós békének, amelyet a szeretet civilizációja ural. (II. János Pál: Üzenet a béke világnapján, 1990)

IV. Újabb társadalmi megnyilatkozások

E rövid írásműben Ferenc pápa számos megnyilatkozásából emelünk ki hármat.

2015-ben tette közzé a jelenlegi Szentatya a Laudato Si’ – Áldott légy – kezdetű enciklikát. A körlevél Assisi Szent Ferenc szellemében a teremtett világért való felelősséget hangsúlyozza a bolygó és a jövő nemzedékek érdekében. Több pápa számos írásában már érintette a humánökológia vonatkozásait, de ez az első átfogó enciklika e tárgyban.

Ismert tény, hogy a zöld mozgalmak sokáig a kereszténységet tették felelőssé a környezeti válságért. Idézték a bibliai Teremtés könyvének „dominium terrae” gondolatát, amely olvasatukban a Föld kincsei feletti korlátlan uralmat jelenti, s mely a környezeti károk oka szerintük. Holott éppen az újkori modernitás civilizációja, s ipari forradalmi mögött meghúzódó szekularizáció az ökológiai válság igazi oka. Míg a középkori ember minden cselekedetét szabályok közé szorította a vallási erkölcs, az újkorban a hitet száműzték a magánszférába s a templom falai közé. A gazdaság, a politika elszakadt az erkölcsi kontextustól, s mindegyikben a saját logika vált érvényessé. A gazdaságban a tőke szempontjából megéri vagy sem kérdése, a politikában pedig a hatalomra kerülni vagy ellenzékben maradni logikája, az értelmes önzés a végső szó. Az individuum nem ismer el önmaga fölött erkölcsi korlátokat.

A körlevél első fejezete bemutatja a környezetszennyezés és éghajlatváltozás, a víz problémája, a biológia sokféleség elvesző következményeit, és ezek következtében beálló emberi élet minőségi romlását. A teremtés evangéliuma című fejezet feltárja a biblikus összefüggések bölcsességét és a teremtés harmóniáját.

A következő fejezet ismerteti a környezeti válság emberi gyökereit: a technokratikus omnipotenciában való hitet és az antropocentrikus hibák logikáját.

Ezután átfogó ökológiai és környezeti tájékozódást és cselekvést segítő szempontokat taglalják a következő enciklikai fejezetek.

Végül az ökológiai nevelés és lelkesítés fejezet kitér az ökológiai megtérés, valamint az emberiség és környezete közötti szövetség lehetőségére.

Ferenc pápa 2016-ban tette közzé az Amoris laetitia, azaz a családban megélt szeretetről kezdetű apostoli buzdítását.

Még 1981-ben II. János Pál pápa írta a Familiaris con-

sortio kezdetű körlevelet, melyet a „családok magna chartájaként” tarthattunk, s évtizedekre meghatározta a keresztény tanítást a társadalom alapegysége, a szeretet közössége terén.

2014-ben a pápa összehívta a családokkal foglalkozó szinódust, melynek relátora Erdő Péter bíboros volt. A 2015-ben a Szentatya számára megfogalmazott zárójelentést is felhasználva tette közzé átfogó tanítását a családokról a pápa.

A bevezetőben írja, hogy a házasság válságának számos jele ellenére a család „nem probléma, hanem elsődleges lehetőség (AL 1 és 6). Előbb bemutatja a családok válságát és kihívásait: individualizmus, genderizmus, abortuszok, eutanázia, válások, csökkenő gyerekszám, népességsökkenés s mindezek összefüggése a hit gyengülésével. Ezután a házasság szentségét kiemelve összegzi a család hivatását. A körlevél negyedik fejezete a szeretet Szent Pál által írt himnuszát elemezve ismerteti annak szerepét a házasságban. Ezt követően feltárja a lelkipásztori távlatokat és a gyerekek nevelése megerősítésének lehetőségeit. Végül bemutatja a házastársai és családi lelkesítés szempontjait.

A körlevél kitér olyan kényes kérdésekre is, mint a homoszexualitás kérdése (AL 250). A pápa e sorait többten félreértették s vitatták, pedig szempontja egyértelmű. Bár leszögezi, hogy „... minden ember függetlenül sajátos szexuális irányultságától tiszteletet érdemel a maga máltóságában és tisztelettel kell őt fogadni ...”, de rögzíti azt is, hogy a „családok tekintetében biztosítani kell a tapintatos kísérést annak érdekében, hogy azok, akik homoszexuális hajlamot mutatnak, megkapják a szükséges segítséget ahhoz, hogy megértsék és maradéktalanul megvalósítsák Isten akaratát életükben”. Az Isten akaratát pedig az, hogy ne éljék meg a homoszexualitást a gyakorlatban. A körlevél állást foglal a genderizmus kérdésében is. Elveti a biológia nemtől elszakított társadalmi-kulturális nem egyoldalú felfogását. Megjegyezzük, hogy a budapesti Eukarisztikus Kongresszus során a pápa – értékelve a magyar családpolitikát – kijelentette, hogy „A család férfi és nő – punctum!”.

A körlevélben a pápa lelkipásztori részletes szempontokat ad a házasság és a család válságainak kérdéseire megoldására. Végül megismerhetjük a házastársi és családi lelkesítés lehetőségeit.

Az utolsó bemutatásra kerülő írásmű a 2021-ben Ferenc pápa által közzétett Fratelli tutti – mindnyájan testvérek kezdetű enciklika.

Ebben a körlevélben mindegy összegzi az előző pápák, s saját tanításának fontosabb szempontjait, szintúgy Assisi Szent Ferenc szellemében.

A testvéri szeretet és a társadalmi barátság alapja a szolidaritás és a szociális szeretet. Előbb ismerteti a globalizáció következményeit: a selejtezés kultúráját, a nem érvényesülő emberi jogokat, a háború és a mérenyletek, az etnikai és vallási üldözések, a technokrácia negatív vonatkozásai, a világjárványok, a migráció, valamint a bölcsesség nélküli kommunikáció és a világot homogenizáló szelekciós mechanizmusok vonatkozásait.

A megoldás felkínálásához a bibliai irgalmas szamaritanus példabeszédét elemzi (Lk 10,25-37). A Szentatya a szolidaritás és a szeretet egyetemes útján javasolja az erkölcsi jó előmozdítását. Az egész világra nyitott helyi és egyetemes érdekek integrálását tárja elénk. Majd szembeállítja a populizmus és liberalizmus demagóg formáival, szemben a társadalmi és politikai szeretet közjót szolgáló dimenzióit. E szeretet egységbe foglalja a közjó érdekében a szolidaritás és a szubszidiaritás értékeit.

A következőkben a párbeszéd és a társadalmi barátság kultúráját teremtő találkozásként írja le. Az új szemléletű találkozás és dialógus alapja az igazság, az igazságosság, a szolgáló szeretet cselekedetei és a megbocsátás értékei.

Az enciklika hangsúlyosan állást foglal a háború és a halálbüntetés ellen. Végül a világ vallásainak lehetőségeit taglalja a testvériség és a béke szolgálatában.

V. A történelmi egyházak szerepvállalása a szociális ágazatban Magyarországon

A XIII. Leó által közreadott *Rerum novarum*tól egészen napjainkig, a pápai enciklikákban foglaltak termő magvaként hullottak a magyar talajba. Magyarországon, a Római Katolikus Egyház közel ezer éve, tevékeny szerepet vállalt a szegények, az elesettek és a betegek megsegítésében. Itt utalhatunk Szent Piroška, vagy Árpád-házi Szent Erzsébet által alapított kórházakra, vagy a kolostorok által fenntartott szegényházakra (Nagy 2022: 7). XIII. Leó enciklikáját követő évtizedekben a keresztény szociális mozgalmak és pártok egyre nagyobb teret nyertek hazánkban, elképzeléseiket tettek követték, sőt a törvényhozásban is éreztették hatásukat (Tóth 2018; Havasi 2019: 131-132). A számtalan kezdeményezés közül példaként említhetjük az *Actio Catholica* szociális tevékenység-

gét, vagy az úgynevezett *Egri Normát*, amelynek gondolatossága az egri ferences rendfőnöktől származott. A Magyar Katolikus Egyház mellett a protestáns egyházak is rendszeresen napirenden tartották a szociális kérdést organumaikban és gyakorlati lépéseket tettek az ügy érdekében (Egresi 2008: 21-103; Hámosi 2006: 109-150; Tóth, 2018: 41). A második világháborút követően, a szocialista rendszer kiépülésével a történelmi egyházak ingatlanjainak és vagyonának nagy részét elorozták, az egyházi iskolák az államosításnak estek áldozatul. Az egyházi szervezeteket, egyesületeket és a szerzetesrendeket feloszlatták, akiknek jelentős része szociális tevékenységet látott el. Ebben az időszakban mintegy 9000 nővér és közel 2500 férfi szerzetest tettek földönfutóvá, akiknek jelentős része

Az egyháznak részt kell vennie az alábbi feladatok megoldásában	%
az emberek erkölcsi problémái és kérdései	66,5
országunk jelenlegi társadalmi problémái	49,8
az idős emberek gondozása	65,3
a szegények támogatása	69,5
a fiatalság erkölcsi nevelése	72,3
iskolák fenntartása	46,8

1. sz. táblázat
Az Országos felekezeti kutatás eredményei (1992)

A jövőben kinek a feladata	Elsősorban az egyházi	Az egyházi is	Nem említi az egyházat
idősek otthoni ellátása	14,5	38,6	46,9
idősgondozás szociális otthonban	10,1	42,6	47,3
szegények ellátása	10,6	47,9	41,5
szenvélybeteg ellátása	7,8	42,1	50,1

2. sz. táblázat
A MKPK megbízásából készült felmérés eredményei (1995)

egyházi fenntartású iskolákban, kórházakban és szociális intézményekben dolgozott. A hatalom csupán nyolc rendházat hagyott meg, amelyben néhány száz szerzetes maradt (Havasi 2019: 132). A szocialista rendszer bukását követően a *lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról* szóló 1990. IV. törvény rendezte az állam és az egyházak kapcsolatát, valamint a *volt egyházi ingatlanok tulajdonának rendezéséről* szóló 1991 évi XXXII. törvény

tette lehetővé, hogy többek között a szociális ellátásban történő szerepvállalásukhoz ingatlanjaikat visszakapják. Ezt követően helyi szinten sorra alakultak az egyházi szociális intézmények, valamint országos léptékű szervezetek, vagy újraalapították őket, mint például a Katolikus Karitást vagy az Ökumenikus Segélyszervezetet. Megemlítendő, hogy az 1993-ban kiadott úgynevezett *szociális törvény* lehetővé tette, hogy az egyházak is szociális szolgáltatást nyújtsanak az állam, a civilek és a magánszervezetek mellett. (Ragadics 2019: 81-83, Lengyel 2016: 26-28).

Az imént említett törvények, amelyek a történelmi egyházaknak megteremtették a lehetőséget, hogy jelentősen tudják növelni társadalmi szerepvállalásukat,

a népesség nagymérvű egyetértésével találkozott a rendszerváltás követő években. Az 1992-es *Országos felekezeti kutatás* rávilágított, hogy a megkérdezettek több mint 65-70 százaléka vélekedett úgy, hogy az egyházaknak részt kell vennie az idősek gondozásában és a szegények támogatásában (1. sz. táblázat). A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia által szorgalmazott 1995-ös felmérés azt mutatta ki, hogy a lakosság több mint 50 százaléka vélte úgy, hogy az

Fenntartó	2000	2021
Települési önkormányzat	21 200	11 580
Vármegyei, fővárosi önkormányzat	34 161	5 134
Központi költségvetési szerv	-	22 010
Alapítvány, közalapítvány	3 610	5 522
Egyesület	1 045	6 286
Egyház	5 931	20 143
Egyéni, társas vállalkozás	757	269
Közös fenntartású	562	-
Egyéb	4 917	14 567
Összesen	72 183	85 511

3. sz. táblázat
A tartós bentlakásos és átmeneti elhelyezést nyújtó szociális intézményekben ellátottak fenntartók szerint
(https://www.ksh.hu/stadat_files/szo/hszo0027.html)

egyházaknak szerepet kell vállalnia a szegények- és a szenvélybeteg ellátásában, valamint az idősellátásban (2. sz. táblázat) (Havasi 2019: 135-137).

Meghatározó mérföldkönek tekinthető az 1997-es *Vatikáni Megállapodás*, amelynek előzményei az 1990-es évek elejéig nyúlnak vissza. A rendszerváltást követően rövidesen megindultak a tárgyalások a Magyar Köztársaság és az Apostoli Szentszék között, a Magyar Katolikus Egyház finanszírozásának és a korábban államosított ingatlanjainak az ügyében. A felek megállapodását követően a Magyar Katolikus Egyháznak biztosítottá vált anyagilag, hogy társadalmi szerepvállalását kiterjessze és nagymértékben bekapcsolódjon a közfeladat ellátásba. Továbbá az egyházi ingatlanok visszavétele is lehetővé vált, valamint vissza nem kapott ingatlanok után rendszeres járadék illeté meg az Egyházat. Ezt követően megállapodás kötött más magyarországi történelmi egyházakkal is. A Vatikáni Megállapodással párhuzamosan pedig megfogalmazták az 1997. évi CXXIV. törvényt az *egyházak hitéleti és közcélú tevékenységének anyagi feltételeiről* (Lengyel 2016: 28; Katona 2019: 6-7).

A fentebb említett megállapodások és törvények fektették le az egyházak finanszírozási modelljét, amely a kisebb módosításoktól eltekintve napjainkig nem változott. Főbb elemei a magánszemélyek által felajánlott személyi jövedelemadó egy százaléka, valamint a közfeladat ellátásért biztosított állami

finanszírozás. Az elmúlt évtizedeket szemlélve megállapítható, hogy a finanszírozási keretek biztosítását követően az egyházak társadalmi szerepvállalása, különösen a szociális ágazatban jelentősen növekedett, sőt napjainkra meghatározó tényező vált. A szociális alapszolgáltatások terén az egyházak szerepvállalása a rendszerváltást követően nem érte el az egy százalékot, míg napjainkra elérte a negyven százalékot. A szociális szakellátás terén hasonló tendenciákat figyelhetünk meg (Katona 2019: 7.) Példaként érdemes megemlíteni, hogy a tartós bentlakásos és átmeneti elhelyezést nyújtó szociális intézményekben az ellátottak csupán töredék része került egyházi fenntartású intézménybe a 2000-es évek elején, míg jelenleg, majdnem minden negyedik (3. sz. táblázat).

VI. Összegzésképpen

E rövid írásmű arra szeretett volna kísérletet tenni, hogy vázlatosan ismertesse a kereszténység társadalmi tanításának alapértékeit, alapelveit és bemutassa az újabb megnyilatkozásokat. Továbbá egy fejezet erejéig kitértünk a történelmi egyházak társadalmi szerepvállalására, pontosabban, hogy ültették át gyakorlatba az ismertett enciklikákat. Nyilván e rövid tanulmány nem vállalkozhat átfogó és alapos áttekin-tesre. Mégis azt reméljük, hogy sikerült felkelteni a szociális szakemberek érdeklődését a társadalmi tanítás szellemi kincsei iránt.

A szociális szakma ismereteinek elsajátítása során némileg egyoldalúan kimaradnak a történelmi egyházak szociális tanításának gondolatkörei. E hiány pótlására tett egyik szerény, első kísérletként szeretne e vázlatos írás válaszokat keresni.

Válogatott irodalomjegyzék

- Az Egyház társadalmi tanításának kompendiuma (2007) SZIT Kézikönyvek 12. SZIT. Bp.
- Anzenbacher, Arno (1999) Keresztény társadalometika. SZIT. Bp.
- Aquinói Szent Tamás: Summa Theologiae II. Gede Testvérek. 1996.
- Berán, Ferenc - Lenhardt Vilmos (2017) Az ember útja. SZIT. Bp.
- Bolberitz, Pál (2003) A keresztény bölcsélet alapjai. SZIT. Bp.
- Cserháti, József – Fábán, Árpád (szerk.) (1975) A II. Vatikáni zsinat tanítása. Gaudium et spes konstitúció. SZIT. Bp.
- Dignitatis humanae, a II. Vatikáni Zsinat nyilatkozata a vallásszabadságról. In: Cserháti József – Fábán Árpád (szerk.) (1975) A II. Vatikáni zsinat tanítása. SZIT. Bp.
- Egresi Katalin (2008) Szociálpolitika Magyarországon. Nézetek, programok és törvények 1919-1939. Napvilág Kiadó, Budapest.
- Ferenc pápa enciklikái és apostoli buzdításai:
Lumen fidei. Ferenc pápa A hit világsága kezdetű enciklikája. 2013. SZIT. Bp.
- Evangélii Gaudium. Ferenc pápa Az evangélium öröme kezdetű apostoli buzdítása. 2014. SZIT. Bp.
- Laudato si. Ferenc pápa Áldott légy kezdetű enciklikája. 2015. SZIT. Bp.
- Amoris laetitia. Ferenc pápa A családban megélt szeretetről kezdetű apostoli buzdítása. 2016. SZIT. Bp.
- Gaudete et exsultate. Ferenc pápa Örüljétek és ujjongjatok kezdetű apostoli buzdítása. 2018. SZIT. Bp.
- Christus vivit. Ferenc pápa Krisztus él kezdetű apostoli buzdítása. 2019. SZIT. Bp.
- Fratelli tutti. Ferenc pápa Mindnyájan testvérek kezdetű enciklikája a testvériségről és a társadalmi barátságról. 2021. SZIT. Bp.
- Habermas, Jürgen (1992) Faktizität und Geltung. Beiträge zur Diskurstheorie des Rechts und des demokratischen Rechtsstaats. Herder. Freiburg.
- Hámori Péter (2006) „Szegények mindig lesznek veletek...” Tanulmányok a szociálpolitika történetéből. Pázmány Társadalomtudomány 2. Loisir, Budapest – Piliscsaba.
- Havasi Virág (2019) A történelmi egyházak társadalmi szerepvállalása: szociális ellátás és gyermekvédelem. In: Szabó-Tóth Kinga – Várhelyi Krisztina (szerk.): Történelmi egyházak – modern társadalom. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 131-164.
- Hoffer, Joseph (1992) Keresztény társadalomelmélet. SZIT. Bp.
- Igazságosabb és testvériesebb világot! A Magyar Katolikus Püspöki Kar

- körlevele a hívekhez és minden jóakarató emberhez a magyar társadalomról. (1996) MKPK. Budapest.
- Kant, Immanuel: Az örök béke. Szépirodalmi Kiadó. Bp.
- Katona Gergely (2019) Szociális és gyermekjóléti szolgáltatások a finanszírozás tükrében, egy évtized távlatában 2006-2018. <https://www.baptisztajogvakorlat.hu/wp-content/uploads/2019/10/1h2-Szocialis-es-gyermekjoleti-szolgáltatások-a-finanszírozás-tukreben.pdf>
- Lengyel Nóra Zsuzsanna (2016) Az egyházak és az egyházi intézmények finanszírozása Magyarországon. Új Magyar Közigazgatás, Különszám. 26-34.
- II. János Pál (1991) I. János Pál pápa Centesimus Annus kezdetű Enciklikája a Rerum Novarum kibocsátásának századik évfordulója alkalmából. SZIT. Bp.
- II. János Pál (1981) II. János Pál Pápa Laborem exercens enciklikája. SZIT. Bp.
- II. János Pál (1988) Sollicitudo rei socialis kezdetű enciklikája. SZIT. Bp.
- XXIII. János pápa (1961) Mater et Magistra. SZIT. Bp.
- Messner, Johannes (1984) Das Naturrecht. Duncker & Humblot. Berlin.
- Nagy Milán (2022) Egyház és állam. Az egyházak társadalmi szerepvállalása a rendszerváltoztatástól napjainkig. Szent István Intézet, Budapest.
- Nell-Breuning, Oswald von (1986) Kapitalismus kritisch betrachtet. Herder, Freiburg.
- Nell-Breuning, Oswald von (1990) Baugesetze der Gesellschaft : Solidarität und Subsidiarität. Herder, Freiburg.
- Ragadics Tamás (2019) Egyházi szociális tevékenység Magyarországon. Szociális Szemle, 1-2. 77-90.
- Ratzinger, Joseph (1986) Libertatis Conscientia 68. A Hittani Kongregáció nyilatkozata a felszabadítás teológiájáról. Vatikán.
- Rawls, John (1971) Az igazságosság elmélete. Századvég Kiadó. Bp.
- Rokay, Zoltán (2000) Filozófiai antropológia. SZIT. Bp.
- Sen, Amartya. Az egyéni szabadság mint társadalmi elkötelezettség. Esély 1. sz. 16-34.
- Tomka, Miklós (2006) Egyház a társadalomban. PPKE. Társadalomtudományi Műhely 8. Piliscsaba
- Tóth Tibor (2018) Társadalmi problémák a vidéki Magyarországon és szociálpolitikai viták a törvényhozásban az 1930-as években. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Virt, László Katolikus (1999) Katolikus társadalmi alapértékek. Márton Áron Kiadó. Bp.
- Zombori, Gyula (1994) A szociálpolitika alapfogalmai. ELTE, Bp.

”... a szociális vezetőképzésben való részvétel nemcsak a szakmai ismeretek bővítésére biztosít lehetőséget, hanem a szakmai közösségi hálót is erősíti.

